

To: [redacted] [redacted]@rivm.nl
Cc: [redacted] [redacted]@rivm.nl
From: [redacted]
Sent: Fri 9/18/2020 12:59:55 PM
Subject: FW: Overleg RIVM - Corona Expert Panel Zorg
Received: Fri 9/18/2020 12:59:57 PM
[Uitgave 5 Frequently Asked Questions expert panel corona 11-9-2020.pdf](#)

Hi [redacted]

Zie bijlage en onder. Update Q&A 'expertpanel' zorg.
 Er is wat meer nuance in hun advies gekomen (p.16).

Verder stellen ze dat onze informatie wat betreft recirculatie tot onduidelijkheid leidt (zie ook onder). Ik heb gevraagd om nader te duiden wat de onduidelijkheden zijn in de publieksinformatie 'Ventilatie' en de LCI bijlage 'Ventilatie en COVID-19'.

Het [antwoord over recirculatie naar VWS](#) van 27 juli is wel te kort door de bocht ("Vermijd recirculatie binnen één gemeenschappelijke ruimte waar meerdere personen gedurende langere tijd bij elkaar zijn."). We kunnen dit antwoord niet aanpassen want het is al verstuurd. Het is ook geen dynamisch document. Probleem is wel dat er in de LCI bijlage naar verwezen wordt, [al in de inleiding](#). Kunnen we de verwijzing in de inleiding niet weghalen?

Ook op de Rijksoverheid pagina staat "Vermijd recirculatie binnen 1 ruimte." Er staat niet bij 'zonder voldoende ventilatie' of beter 'Zorg voor voldoende verse lucht van buiten als in een ruimte recirculatie plaatsvindt'. Min BZK wees ons hierop.

Via [redacted] verzoeken tot aanpassen?

Groet, [redacted]

Van: [redacted] <[redacted]@rhdhv.com>
Verzonden: dinsdag 15 september 2020 15:08
Aan: [redacted] <[redacted]@rivm.nl>
CC: [redacted] <[redacted]@rhdhv.com>; [redacted] <[redacted]@tno.nl>
Onderwerp: RE: Overleg RIVM - Corona Expert Panel Zorg

Hallo [redacted]

Als net telefonisch besproken bijgaand een update van onze "FAQ en Handreiking". Vanaf p.16 zie je een nadere onderbouwing/toelichting hoe wij de rol ventilatie in gebouwen zien irt Covid-19. Dit is een nadere invulling van de richtlijnen van het RIVM die wij onderschrijven. De toelichting/onderbouwing bij de RIVM richtlijnen verschilt wel op nuances. Wij zijn benieuwd wat jullie hiervan vinden.

Onze eerdere mail was niet zozeer bedoeld om inhoudelijke discussies aan te gaan (volgens mij zijn we het redelijk met elkaar eens), maar ging met name over dat berichtgeving van RIVM soms nog wat verwarrend en versnipperd op de diverse websites staan en daarmee onrust en onduidelijkheid geeft bij de instellingen. Bijvoorbeeld ten aanzien van recirculatie, zie onder.

Als aangegeven, we zijn altijd bereid om geheel belangeloos mee te denken/te ondersteunen bij lastige/complexere kwesties bij het vaststellen, duidelijk toelichten en eenduidige formulering van de kadergevende richtlijnen/berichtgeving van het RIVM.

Vr. gr. Het Corona Expert Panel Zorg

[redacted]
 [redacted]
 [redacted]

Voorbeeld communicatie Recirculatie:

<https://www.rivm.nl/coronavirus-covid-19/ventilatie>

Kan er veilig gebruik worden gemaakt van recirculatie?

Het is belangrijk voldoende te ventileren, dus te zorgen voor voldoende verversing van binnenlucht met buitenlucht. Ruimtes met recirculatiesystemen waar geen of te weinig verse lucht wordt toegevoegd voldoen niet aan het Bouwbesluit. Gebruik van dit soort recirculatiesystemen wordt uit voorzorg afgeraden totdat er wel gedurende de dag voldoende verse lucht wordt toegevoegd. Er zijn ook recirculatiesystemen die verse lucht toevoegen. Zorg ervoor dat deze systemen zo zijn afgesteld dat voldoende verse lucht wordt toegevoegd aan de ruimte, waardoor goede ventilatie gegarandeerd is.

<https://www.rivm.nl/coronavirus-covid-19/ventilatie>
en
<https://lci.rivm.nl/ventilatie-en-covid-19>

Adviezen recirculatie van lucht

Recirculatie binnen één gemeenschappelijke ruimte

Bij recirculatie wordt de binnenlucht door een apparaat uit de ruimte aangezogen, daarna bijvoorbeeld gekoeld, verwarmd en/of deels verversed en vervolgens weer in dezelfde ruimte gebracht. Een voorbeeld van een dergelijk apparaat is een mobiele airconditioning. Ook ruimtes waar binnenlucht wordt gerecirculeerd moeten in ieder geval aan de eisen van het Bouwbesluit voldoen. Er moet dus in een gemeenschappelijke ruimte via een ventilatievoorziening voldoende verse lucht van buiten naar binnen worden gebracht. Recirculeren (zonder voldoende luchtverversing) is geen vervanging voor ventileren.

Recirculatie tussen verschillende ruimtes

Het RIVM is echter terughoudend in het afraden van ventilatiesystemen met recirculatie tussen verschillende ruimtes (HVAC-systemen) waarbij lucht van de ene ruimte naar de andere ruimte wordt gebracht, omdat casuïstiek waarbij dit een rol speelde in de verspreiding van een infectieziekte ontbreekt. Ook heeft het uitzetten van deze recirculatie gevolgen voor het klimaat in het hele gebouw. Bij systemen met recirculatie tussen verschillende ruimtes is het wel van belang dat er voldoende verse buitenlucht wordt toegevoegd en daarmee voldoet aan de eisen in het Bouwbesluit ([Bouwbesluit, artikel 3.34](#)).

<https://www.rivm.nl/hitte/vragen-en-antwoorden-hitte-covid-19>

Waarom is ventilatie belangrijk?[Verbergen](#)

Continue ventilatie, 24 uur per dag, is belangrijk voor het verversen van de lucht en draagt bij aan een prettig en gezond binnenklimaat. Ook tijdens hitte en ook tijdens COVID-19. Door ventilatieroosters open te houden of ramen op een kier te zetten zorg je voor continue ventilatie. Door ramen en/of deuren te openen als het buiten koeler is dan binnen, kan er extra geventileerd worden. Ventileer ook de slaapkamer.

Kan ik gebruik maken van airconditioning?[Verbergen](#)

Ja, voor het koelen van uw huis kunt u gebruik maken van ventilatiesystemen en airconditioners.

Het is nog niet duidelijk of het gebruik van een mobiele airco in een **gemeenschappelijke ruimte** zorgt voor een grotere kans op besmetting. Uit voorzorg wordt daarom geadviseerd om enkel mobiele airco's te gebruiken in gemeenschappelijke ruimten als er geen andere verkoeling mogelijk is. Let daarbij op dat de luchtstroom van de airco niet direct van de ene naar de andere persoon gaat.

Kan ik een ventilator gebruiken?[Antwoord](#)

Wat kan ik doen om anderen te helpen?[Antwoord](#)

Waar kan ik verkoeling vinden in de stad?[Antwoord](#)

Waar vind ik meer informatie over het nieuwe coronavirus en COVID-19?[Antwoord](#)

https://www.rivm.nl/sites/default/files/2020-07/Beantwoording%20vragen%20met%20betrekking%20tot%20ventilatie%20op%20verzoek%20van%20het%20ministerie%20van%20VWS_DEF.pdf

Uit brief: Beantwoording vragen met betrekking tot ventilatie op verzoek van het ministerie van VWS 27 juli 2020":

Specifieke COVID-19-adviezen - Vermijd recirculatie binnen één gemeenschappelijke ruimte waar meerdere personen gedurende langere tijd bij elkaar zijn. Het gaat hier dus niet om recirculatie van lucht tussen verschillende ruimtes.

Van: 5.1.2e <5.1.2e@rivm.nl>
 Verzonden: maandag 31 augustus 2020 17:09
 Aan: 5.1.2e <5.1.2e@tno.nl>
 CC: 5.1.2e <5.1.2e@rhdhv.com>; 5.1.2e <5.1.2e@rhdhv.com>
 Onderwerp: RE: Overleg RIVM - Corona Expert Panel Zorg

Beste 5.1.2e

Vanmorgen hebben we jullie verzoek intern besproken. Besloten is om - in ieder geval voor de nabije toekomst - geen overleg te plannen. Dit is niet omdat we geen meerwaarde zien in samenwerking met deskundigen op gebied van ventilatie maar er is op dit moment geen verandering in ons advies en vanuit ministeries is aan het RIVM geen nadere duiding gevraagd over de adviezen. Het advies blijft: de rol van aerogene transmissie is onduidelijk en er zijn geen aanwijzingen dat - naast de al geldende maatregelen (bijv. thuisblijven bij klachten), eisen en richtlijnen - aanvullende maatregelen noodzakelijk zijn om aerogene transmissie te voorkomen. Op verzoek van het ministerie van VWS is dit nader omschreven en onder meer gesteld dat minimaal de eisen uit de regelgeving op gebied van ventilatie gevolgd dienen te worden. Vanuit de ministeries is n.a.v. dit advies geen ander beleidsbesluit genomen. Kortom, er verandert niets aan het beleid op gebied van ventilatie t.o.v. voor de COVID-19-pandemie.

Enige aanvullende maatregel is niet specifiek op gebied van ventilatie maar betreft het uit voorzorg vermijden van sterke luchtstromen tussen personen door bijv. ventilatoren en airco. Hiermee volgen we de richtlijn van ECDC. Daarbij is ook vermeld dat bij situaties waar gezondheidsklachten kunnen ontstaan door hitte en er geen andere mogelijkheden voor verkoeling zijn de airco of ventilator gewoon kan worden gebruikt (afweging gezondheidsrisico's). Dit staat in de Q&A van het [hitteplan](#) en op de [publiekspagina over ventilatie](#).

Uiteraard nemen we het signaal dat er onduidelijkheden zijn in de informatievoorziening ter harte. We zullen bekijken waar onze informatievoorziening kan worden verbeterd. We blijven ook de wetenschappelijke ontwikkelingen op gebied van aerogene transmissie / aerosolen volgen en of studies uitwijzen dat een bepaalde ventilatiehoeveelheid een wezenlijke bijdrage levert aan het voorkomen van COVID-19. Dit laatste is nog onbekend maar we verwachten wel dat ventileren en luchten COVID-19 helpt te voorkomen. Inhoudelijke vragen over eisen in het bouwbesluit en al dan niet verhogen van capaciteitsnormen in het Bouwbesluit horen thuis bij het ministerie van BZK. Vragen over bepaalde ventilatie(systemen) horen thuis bij deskundigen zoals jullie. De invulling van de maatregelen (wat moet ik doen om mijn ventilatie op orde te krijgen? Hoe voldoe ik aan het bouwbesluit? Wat voor ventilatiesystemen zijn er?) is niet aan ons om op te antwoorden.

We denken dat een overleg over aerogene transmissie en de rol van ventilatie op dit moment geen meerwaarde is: het zal van onze kant nogmaals een toelichting worden van bovenstaande. Het zou ons wel zeer helpen als kan worden aangegeven waar in onze informatievoorziening onduidelijkheden zitten. We kunnen dit dan proberen op te lossen.

Als er behoefte is aan een verdere toelichting kan met mij contact worden opgenomen.

Met vriendelijke groet,

5.1.2e
 5.1.2e

5.1.2e MSc
 5.1.2e
 National Centre for Hygiene and Safety (LCHV)
 National Coordination Centre for Communicable Disease Control (LCI)
 National Institute for Public Health and the Environment (RIVM)
 Postbus 1, 3720 BA Bilthoven, The Netherlands

5.1.2e 5.1.2e 5.1.2e 5.1.2e 5.1.2e 5.1.2e In office: 5.1.2e
 5.1.2e @rivm.nl | 5.1.2e @rivm.nl | www.kchv.nl

Van: 5.1.2e <5.1.2e@tno.nl>

Verzonden: donderdag 27 augustus 2020 13:02

Aan: 5.1.2e <5.1.2e@rivm.nl>
 CC: 5.1.2e 5.1.2e <5.1.2e@rhdhv.com>; 5.1.2e <5.1.2e@rhdhv.com>
 Onderwerp: RE: Overleg RIVM - Corona Expert Panel Zorg

Beste 5.1.2e bedankt voor je reactie we wachten het rustig af.

5.1.2e

From: 5.1.2e <5.1.2e@rivm.nl>
 Sent: donderdag 27 augustus 2020 10:56
 To: 5.1.2e <5.1.2e@rhdhv.com>
 Cc: 5.1.2e <5.1.2e@tno.nl>; 5.1.2e <5.1.2e@rhdhv.com>
 Subject: RE: Overleg RIVM - Corona Expert Panel Zorg

Beste 5.1.2e

Hartelijk dank voor onderstaande informatie.
 Deze informatie wil ik graag eerst intern bespreken; ook met mijn leidinggevende die dinsdag weer terug is vakantie. Ik verwacht dinsdag of woensdag een reactie te kunnen sturen.

Met vriendelijke groet,

5.1.2e

5.1.2e

5.1.2e MSc

5.1.2e

National Centre for Hygiene and Safety (LCHV)
 National Coordination Centre for Communicable Disease Control (LCCI)
 National Institute for Public Health and the Environment (RIVM)
 Postbus 1, 3720 BA Bilthoven, The Netherlands

5.1.2e (1/1) 5.1.2e (1/1) 5.1.2e (1/1) 5.1.2e (1/1) 5.1.2e (1/1) In office: 5.1.2e
 5.1.2e @rivm.nl | 5.1.2e @rivm.nl | www.lchv.nl

Van: 5.1.2e <5.1.2e@rhdhv.com>

Verzonden: woensdag 26 augustus 2020 15:18

Aan: 5.1.2e <5.1.2e@rivm.nl>
 CC: 5.1.2e <5.1.2e@tno.nl>; 5.1.2e 5.1.2e <5.1.2e@rhdhv.com>
 Onderwerp: Overleg RIVM - Corona Expert Panel Zorg

Beste 5.1.2e

Naar aanleiding van ons telefoongesprek op je verzoek hier even een aantal zaken op een rij die momenteel spelen en die we graag met jullie willen bespreken:

- Er is momenteel veel onrust over welke beheersmaatregelen te nemen ter beperking verspreiding Covid en voorkomen besmetting.
- Zo is er veel onduidelijkheid ontstaan over de aerogene route en in welke mate ventilatie hier een oplossing voor kan zijn.
- Ook heeft het wel of niet moeten uitzetten van de airco's/recirculatie in het kader van het Hitteplan veel ophef gegeven.
- We worden veel gebeld door universiteiten, zorginstellingen, banken, scholen, kantoren wat nu precies te doen.
- Alle organisaties en instellingen lezen zeer nauwgezet jullie website. De informatie hierop geeft voor een deel antwoorden, maar laat ook zeker ruimte aan verschillende interpretaties. Hierover is veel verwarring en zelfs ook onbegrip ontstaan.
- Je gaf aan dat het ook niet primair de rol van RIVM is om tot op dit niveau te beschrijven wat precies te doen en hoe te handelen. Jullie gaven aan meer het kaderscheppend/richtinggevend hierin te zijn, maar de instellingen nemen dit allemaal letterlijk.

Wij zouden vanuit het expertpanel graag in gelijkwaardige en open dialoog met het RIVM komen om zaken betreffende ventilatie en de zorgsector voorafgaande publicatie goed af te stemmen. Wij zijn ons zeer bewust van de positie die het RIVM heeft maar denken dat het zeker mogelijk is om tot een goede onderlinge afstemming te komen. Hiermee kan eventuele onduidelijkheid worden geadresseerd voordat hierover wordt gecommuniceerd. Hierbij scheidt het RIVM de kaders/voorwaarden op relatief abstract niveau en is het aan partijen om daar invulling aan te geven als ook besproken.

We zouden graag met jullie (proces)afspraken hoe dit het beste met elkaar in te steken, bijvoorbeeld over onderwerpen als ventilatie irt verspreiding corona. Wij denken dat we jullie daar goed bij kunnen ondersteunen. Bij ons ontbreekt uiteraard kennis vanuit de viruszijde en hoe verspreiding en besmetting kan worden beperkt, maar we hebben wel veel expertise van het zorgdomein en installatietechniek o.a. ventilatie. Wij kunnen helpen de abstracte kaders zodanig te formuleren dat het voor experts en zorgprofessionals eenduidiger wordt weergegeven en zij snel en gericht aan de slag kunnen.

We willen graag benadrukken dat wij vanuit ons (zelfbenoemd) Corona Expertpanel Gezondheidszorg geheel belangeloos en geheel onafhankelijk de zorgsector van advies voorzien, zie [https://www.royalhaskoningdhv.com/nl-nl/nederland/nieuws/nieuwsberichten/expertpanel-beantwoordt-vragen-ziekenhuizen-in-kader-corona/10709](https://www.royalhaskoningdhv.com/nl/nl/nederland/nieuws/nieuwsberichten/expertpanel-beantwoordt-vragen-ziekenhuizen-in-kader-corona/10709). We zijn vanaf maart al actief en we doen dit om ons steentje bij te dragen deze crisis helpen te beteugelen en hopelijk op termijn op te lossen. Om de door het RIVM gegeven advies te kunnen onderschrijven en verder uit te dragen zouden we graag over de aangegeven onderwerpen van gedachte willen wisselen om zo ons begrip te vergroten en de afwegingen zie gemaakt zijn betere te kunnen duiden. Hiermee willen we publieke discussies zover mogelijk vermijden, daar is niemand bij gebaat.

Ik heb dit inmiddels ook met [5.1.2e] van TNO en [5.1.2e] van TU/e & Royal HaskoningDHV besproken, mede Corona Expertpanel leden. Het leek hun ook een prima plan om dit gezamenlijk op te pakken en te koppelen aan een overleg wat RIVM over dit onderwerp ook al met TNO aan het plannen was.

We horen graag jullie reactie, of dit zo de juiste onderwerpen/agenda/insteek is voor een overleg en of er nog toevoegingen van jullie kant zijn?

Ir. [5.1.2e] [5.1.2e]
[5.1.2e]

T [5.1.2e] [1.26.1.26.1.26.1.26] M +31 [1.26.1.26.1.26.1.26] E [5.1.2e] @rdhv.com | W www.royalhaskoningdhv.com
Royal HaskoningDHV Nederland BV | Postbus 151, 6500 AD Nijmegen, Jonkerbosplein 52, 6534 AB, Nijmegen, Nederland.

This email and any attachments are intended solely for the use of the addressee(s); disclosure or copying by others than the intended person(s) is strictly prohibited. If you have received this email in error, please treat this email as confidential, notify the sender and delete all copies of the email immediately

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is verzonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. Het RIVM aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.
www.rivm.nl De zorg voor morgen begint vandaag

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. RIVM accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.
www.rivm.nl/en Committed to *health and sustainability*

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. TNO accepts no liability for the content of this e-mail, for the manner in which you use it and for damage of any kind resulting from the risks inherent to the electronic transmission of messages.

Dit bericht kan informatie bevatten die niet voor u is bestemd. Indien u niet de geadresseerde bent of dit bericht abusievelijk aan u is verzonden, wordt u verzocht dat aan de afzender te melden en het bericht te verwijderen. Het RIVM aanvaardt geen aansprakelijkheid voor schade, van welke aard ook, die verband houdt met risico's verbonden aan het elektronisch verzenden van berichten.
www.rivm.nl *De zorg voor morgen begint vandaag*

This message may contain information that is not intended for you. If you are not the addressee or if this message was sent to you by mistake, you are requested to inform the sender and delete the message. RIVM accepts no liability for damage of any kind resulting from the risks inherent in the electronic transmission of messages.
www.rivm.nl/en Committed to *health and sustainability*

This email and any attachments are intended solely for the use of the addressee(s); disclosure or copying by others than the intended person(s) is strictly prohibited. If you have received this email in error, please treat this email as confidential, notify the sender and delete all copies of the email immediately